

УДК 796.011+140.8:001.8

СВІТОГЛЯДНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ РОЗДОРІЖЖЯ СУЧАСНОГО СПОРТУ

М.В. Єгупов, кандидат філософських наук, викладач Національного університету фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ)

Спорт є істотним атрибутом соціокультурної, інформаційної, аксіологічної, ідеологічної і виховної сфер кожного розвиненого суспільства сучасності. Однак така самоочевидність буттєвості спорту відсепаровує на периферію уваги аспект змістовного стрижня і суспільного покликання цього цивілізаційного феномена. Прояснення зазначених аспектів сприятиме адекватному розумінню інструментального потенціалу спорту і успішному подоланню негативних тенденцій, які притаманні цій сфері суспільного буття.

Ключові слова: спорт як атрибут соціокультурної сфери сучасного суспільства, суспільне покликання спорту, цивілізаційний феномен, ієрархія світоглядних пріоритетів, причинно-наслідкові зв'язки.

Основи сучасної системи фізичного виховання були закладені в часи Стародавньої Греції. Еллінська система виховання й освіти поєднувала три складові – інтелектуальну, музичну та фізичну. Вона передбачала всебічний розвиток особистості. Підтвердженням її ефективності може слугувати той факт, що вже в V ст. до н. е. серед мешканців Афін не було неосвічених.

На процес розвитку античної Греції істотний вплив здійснив такий елемент її системи культури, як агоністика – принцип змагальності, реалізований у різних сферах життєдіяльності (праці, мистецтві, спорті) з метою артикуляції, позиціонування, нарощування репутаційного капіталу, забезпечення максимального впливу на суспільну свідомість, прославлення тих чи інших сфер діяльності, примноження престижу й слави поліса [6, с. 208].

Потребує змістовного увиразнення концепти фізичної культури і спорту. В цьому сенсі зазначимо, що фізична культура є складовою загальної культури суспільства, спрямованою на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості. Що стосується спорту, то він постає органічною складовою фізичної культури, особливою сферою уніфікованого

порівняння досягнень людини у різних видах фізичних вправ, технічної, інтелектуальної та іншої підготовки. В свою чергу, спорт доцільно структурувати щонайменше на дві категорії – масовий та високих досягнень.

Не підлягає сумніву, що фізична працездатність є інтегральним показником здоров'я. Що стосується фізична культури, то це – невід'ємна складова загальної культури суспільства, сукупність духовних і матеріальних цінностей, а також способів їх набуття і використання з метою оздоровлення людей і розвитку їх фізичних якостей засобами рухової активності.

Обмеження рухової активності як атрибут сучасності актуалізує і загострює аспект фізичної культури як ключового чинника фізичного здоров'я людини, вдосконалення функціональних можливостей організму і загалом важливого засобу гармонійного розвитку людини. Низький рівень оздоровчої рухової активності населення стримує формування здорового способу життя, від якого – за даними різних досліджень – на 60% залежить стан здоров'я людини. Принагідно зазначимо, що роль медицини у цьому аспекті не перевищує 8–10%. Ігнорування цих фактів створило ту причинно-наслідкову інерцію, яка врешті призвела до численних демографічних проблем і зростання загального рівня захворюваності населення [5, с. 71-72].

Не варто ігнорувати той факт, що фізичному здоров'ю людини дедалі більше шкодять проблеми довкілля. Проблемні фактори довкілля додатково посилюються і загострюються взаємопотенціюючою дією негативних соціальних аспектів (алкоголізму, наркоманії, незбалансованого харчування, незадовільних побутових умов тощо), які врешті-решт не лише здійснюють негативний вплив на загальну демографічну ситуацію, а й загалом загрожують гуманітарній безпеці Україні.

Загострення екологічного становища, вади соціального захисту, проблеми охорони здоров'я та низький рівень фізичної культури населення зумовлюють напружену демографічну ситуацію в країні. Принагідно зазначимо, що різниця за критерієм тривалості життя в Україні і країнах

Західної Європи складає для чоловіків майже 13, жінок – 8 років. Показники смертності від хвороб системи кровообігу в українців найвищі в Європі.

Незадовільний стан здоров'я обумовлює значні безпосередні та опосередковані втрати для вітчизняної економіки. За даними канадських експертів, витрати на лікування захворювань, пов'язаних із недостатньою фізичною активністю населення цієї країни, складають близько 3 млрд. канадських доларів на рік. Витрати від передчасної смерті працездатного населення в США оцінюються в 25–30 млрд. американських доларів на рік. Ігнорування потреб розв'язання цієї проблеми, пов'язане здебільшого й насамперед із обмеженими ресурсними можливостями країни, лише загострює загальний проблемний фон, надає недолікам хронічного, комплексного, системного статусу, яких згодом уже неможливо усунути виключно в спосіб належного фінансового чи управлінського забезпечення [7, с. 104].

Враховуючи практичний досвід розвинених країн, перед українським суспільством стоїть завдання створити оптимальні умови для комплексного поєднання всіх чинників фізичного, психічного, духовного й соціального здоров'я, що призведе до соціального, біологічного та психічного добробуту населення. Саме в цьому напрямку незамінною є роль фізичної культури і спорту. Для досягнення позитивного ефекту на повсякденному рівні необхідно впроваджувати державну стратегію формування здорового способу життя, передумовою і супроводом якої має бути перманентний соціальний моніторинг і маркетинг, залучення спеціальних досліджень, на підставі яких будуть увиразнені потреби населення.

Необхідно також запровадити різноманітні програми територіальних громад за участю громадських організацій, спрямовані на формування здорового способу життя. Однією з головних умов ефективного розв'язання цих проблем є формування і реалізація державної політики у галузі фізичної культури і спорту. Необхідно також підвищити рівень обізнаності різних

верств суспільства щодо проблем здоров'я і пропаганди здорового способу життя як загальнонаціональної цінності.

Аналіз рівня охоплення населення масовим спортом у світі засвідчує, що українці у декілька разів поступаються за цим показником провідним країнам. В Україні до регулярних занять фізичною культурою і спортом залучено лише 10–15% населення, натомість у розвинених європейських країнах цей показник сягає 25–50% [2, с. 82-83]. У зв'язку з відсутністю усталених традицій, культури здорового способу життя та активного дозвілля для українського суспільства гострою проблемою залишається значне поширення тютюнопаління, зловживання алкоголем і наркотичними засобами. Як наслідок – зростають кількісні та якісні показники антигромадських проявів, загострюється криміногенна ситуація (особливо у молодіжному середовищі).

Надзвичайно актуальна проблема формування цінностей здорового способу життя у підростаючого покоління. Вона зумовлена зростанням захворюваності й загальним погіршенням здоров'я українців. За даними МОЗ України, у 80% дітей наявні відхилення стану здоров'я. За даними АПН України, практично здоровими до школи приходять лише 15–20% дітей, а по її закінченні практично здоровими виявляються лише 5–7% [3, с. 75].

Ключовою складовою здорового способу життя вважається рухова активність, регулярні заняття фізичною культурою та спортом. Тому закономірно, що саме на цей напрям при популяризації і пропаганді здорового способу життя мають бути спрямовані основні зусилля. Численними дослідженнями встановлено, що регулярні фізичні навантаження, в яких використовуються різні комплекси гімнастичних вправ, а також безпосередні заняття різними видами спорту сприяють поліпшенню працездатності, психофізіологічного стану і загалом збереженню здоров'я. Фізичні вправи є своєрідними універсальними регуляторами, які нормалізують перебіг життєвих процесів. Значущість фізичної підготовки для збереження

працездатності не підлягає сумніву – особливо в умовах тривалої розумової праці і нервово-психічної напруги.

До найбільш істотних факторів, які стримують розвиток фізкультурного руху молоді в країні, належить насамперед слабка матеріально-технічна база та низька ефективність її використання; недостатня підготовка фізкультурних кадрів для учбових закладів і непрестижність цієї професії; нестача науково-методичного забезпечення та відсутність якісних програм фізичного виховання, які враховували б як умови життєдіяльності людей, так і досягнення науково-технічного прогресу. І, звичайно ж, їх реалізація має бути ресурсно забезпеченою – інакше такі благі наміри перетворяться на порожнє прожектерство і дискредитацію благородної і суспільно корисної ідеї.

Найбільш цінними для здоров'я вважаються біг, спортивні ігри та змагання. Вони сприяють розвитку основних фізичних якостей, формуванню вміння і навичок проводити самостійні оздоровчі заняття, виховують морально-вольові якості, розвивають самостійність та ініціативність, сприяють організації здорового і змістовного дозвілля, спонукають до здорового способу життя і пропагують його цінності.

Оптимальний руховий режим є найефективнішим засобом запобігання захворюванням і передчасному старінню, він позитивно впливає на центральну нервову систему, підвищує працездатність рухових нервових центрів, покращує показники умовно-рефлекторної діяльності, усуває порушення координації рухів. За умов належного рухового режиму сприятливі зміни відбуваються і в суб'єктивному стані людини: поліпшуються самопочуття, сон, настрій, зменшується відчуття втоми, яке, як правило, з'являється в другій половині дня [1, с. 78-79].

Важливим при культивуванні здорового способу життя є проведення оздоровчих занять за місцем проживання. Вони мають розпочинатися після засвоєння в процесі методичної підготовки знань і навичок ведення здорового способу життя, умінь планувати і контролювати свою оздоровчу діяльність.

Втім, доводиться констатувати, що ситуація в сфері фізичної культури і спорту залишається складною й неоднозначною. Найгострішою проблемою є низький рівень залучення населення до занять фізкультурно-оздоровчої спрямованості. За цим показником Україна істотно поступається абсолютній більшості розвинених країн. Світовий досвід засвідчує, що оптимальна рухова активність упродовж усього життя кожної людини – найефективніший засіб профілактики захворювань та зміцнення здоров'я. З огляду на низький рівень залучення населення до занять фізкультурно-оздоровчої спрямованості за прогнозованою тривалістю життя населення України посідає одне з останніх місць в Європі.

Треба визнати, що сучасна спортивна субкультура значною мірою не відповідає канонам гуманізму, оскільки спортивна спеціалізація і професіоналізація обмежують можливості повноцінної особистісної загальнокультурної еволюції. Крім того, технократизм, самоціллю якого є досягнення спортивного результату за будь-яку ціну, нині має домінуючі позиції – особливо у сфері спорту високих досягнень. Як наслідок – технократичний стиль мислення витісняє на периферію і буттєвий маргінес гуманістичне світобачення, в основі якого перебуває ідеал всебічно розвиненої особистості й високих моральних стандартів.

Формально авторитет гуманістичних цінностей ніхто не піддає сумніву, але сама інерція сучасних форм спортивної життєдіяльності відводить їй статус у кращому разі своєрідного «весільного генерала», який є бажаним атрибутом кожного респектабельного процесу і процедури, але прислухатися до його порад ніхто не збирається.

Зазначені недоліки об'єктивно актуалізують і загострюють потребу нарощування ефективності управління і менеджменту в сфері фізичного виховання і спорту [11, с. 26]. В свою чергу, це надає пріоритетного значення методам і методикам менеджменту в галузі фізичної культури і спорту. Приміром, до організаційних методів у галузі фізичної культури та спорту відносять методи організаційно-стабілізуючої дії, методи розподільної дії та

методи дисциплінарної дії. В свою чергу, до соціально-психологічних методів належить соціальне регулювання, соціальне стимулювання, соціальне нормування поведінки, задоволення культурних і соціально-побутових потреб, створення і підтримка сприятливого соціально-психологічного клімату, формування трудових колективів

Принагідно зазначимо, що основними нормативними актами регулювання фізичної культури, спорту та туризму є Закони «Про фізичну культуру і спорт» та «Про туризм», які визначають соціальні, економічні, правові та організаційні засади фізичної культури і спорту України, участь державних органів, посадових осіб, підприємств, установ і організацій у зміцненні здоров'я громадян, у досягненні високого рівня працездатності та довголіття засобами фізичної культури, спорту та туризму.

Спортивний менеджмент як різновид галузевого соціального управління має справу з інституціонованими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Фізична культура і спорт як об'єкт галузевого менеджменту є сукупністю спеціалізованих державних установ, суспільних об'єднань і комерційних організацій, які здійснюють фізичне вдосконалення населення. У цьому аспекті фізична культура і спорт – це не лише доцільна рухова діяльність людини і не тільки сукупність спеціальних засобів і методів цілеспрямованого розвитку фізичної дієздатності людей [10, с. 302-303].

До переліку функціональних різновидів менеджменту у фізичній культурі й спорті належить стратегічний менеджмент, організаційний менеджмент, інноваційний менеджмент, програмний (проектний) менеджмент, фінансовий менеджмент, ризик-менеджмент, персонал-менеджмент.

Останнім часом у зазначеному напрямку активізувались зусилля вітчизняних дослідників. Зокрема, вагомим теоретико-методологічним і методичним внеском став навчальний посібник за авторства О. Жданової та Л. Чеховської [8, с. 74-75], в якому висвітлено теоретичні основи управління, систему управління сферою фізичного виховання і спорту в Україні, її нормативно-правове та кадрове забезпечення; структуру і діяльність

фізкультурно-спортивної організації як відкритої системи; типологію організаційно-управлінської діяльності; принципи, функції та методи управління, теоретично-методичні основи управління персоналом спортивної організації.

Однак, цей доробок вочевидь не покриває всіх концептуальних порожнин зазначеної сфери. Крім того, треба усвідомлювати, що глибока вкоріненість проблем і вад спорту недвозначно підводить до думки про принципову недостатність суто управлінських інструментів і процедур для оптимізації статус-кво, про доцільність загальносвітоглядного, філософського осмислення перспектив і викликів, наявних у сфері сучасного спорту.

Література

1. Андрищенко О.А. Український спортивний сегмент у мережі Інтернет / О.А. Андрищенко // Вісн. ХДАК: Зб. наук. пр. – Х., 2002. – Вип. 10. – С. 72–80.
2. Бернштейн Н.А. Нариси по фізіології рухів і фізіології активності. – М.: Медицина, 2006. – 349 с.
3. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллезнавство. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
4. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / ответственный редактор и составитель П.В. Алексеев. – М.: Школа-Пресс, 2005. – 394 с.
5. Келлер В.С. Система спортивних змагань і змагальна діяльність спортсменів // Теорія спорту. – К.: Вища школа, 2007. – С. 66–100.
6. Куватов С.А. Активный отдых на свежем воздухе. – М.: Феникс, 2005. – 314 с.
7. Жданова О.М. Управління фізичною культурою // Навч. посібник для фізкультурних вузів. – Львів. – 1996. – 127 с.
8. Жданова О.М., Чеховська Л.Я. Управління сферою фізичного виховання і спорту. Навчальний посібник. – Дрогобич : Коло, 2009. – 224 с.
9. Кузьмін О. Сучасний менеджмент. – Львів: Центр Європи, 1995. – 176 с.
10. Менеджмент и экономика физической культуры и спорта: Учеб пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / М. Золотов и др. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 432 с.
11. Управление физической культурой и спортом // Учебник для институтов физкультуры. Под ред. И.И. Переверзина. – М.: ФиС, 1987. – 288 с.

МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ РАСПУТЬЕ СОВРЕМЕННОГО СПОРТА

Н.В. Егупов

Спорт является существенным атрибутом социокультурной, информационной, аксиологической, идеологической и воспитательной сфер каждого развитого общества современности. Однако такая самоочевидность бытийственности спорта выталкивает на

периферію уваги аспект змістового стержня і суцільного призначення цього цивілізаційного феномена. Прояснення вказаних аспектів буде сприяти адекватному розумінню інструментального потенціалу спорту і успішному подоланню негативних тенденцій, які притаманні цій сфері суцільного життя.

Ключевые слова: спорт як атрибут соціокультурної сфери сучасного суцільного, суцільне призначення спорту, цивілізаційний феномен, ієрархія світоглядних пріоритетів, причинно-слідственні зв'язки.

PHILOSOPHICAL AND METHODOLOGICAL CROSSROADS OF MODERN SPORT

M.V. Yehupov

Nowadays, sport is an essential attribute of social and cultural, informational, axiological, ideological and educational spheres in every developed society. However, this aspect separates meaningful rod and social vocation of civilization phenomenon at the periphery of our attention. Clarification of these aspects will contribute to an adequate understanding of the potential that is inherent in the sport and the successful overcoming of negative tendencies inherent in this area of public life.

Modern sports subculture largely corresponds to the canons of humanity because it is in many cases limits the possibility of full personal development. In addition, technocratism, which aims to achieve athletic performance at any price, now has a dominant position – especially in high performance sport. As a result – the technocratic style of thinking replaces humanistic world view on the periphery. In the basement of this world view is the ideal of a fully developed personality and high moral standards. Officially, no one questions the authority of humanistic values, but the inertia of contemporary forms of sports activity gives it only a formal declaratory status.

Keywords: sport as an attribute of social and cultural spheres in modern society, the role of sport in society, civilizational phenomenon, the hierarchy of ideological priorities, cause-effect relationships.